

С. Я. Лихова,

доктор юридичних наук, професор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4755-7474>

Р. Р. Романенко,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3655-9837>

РОЛЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Національний авіаційний університет

проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна

E-mails: sofia.lykhova@gmail.com, roman.romanenko@npp.nau.edu.ua

Мета: визначення основних питань при залученні експерта на стадії досудового розслідування, призначенні судових експертиз та організаційних аспектів, що впливають на якість проведення експертиз та експертних досліджень, призначених у кримінальних провадженнях. У статті використанні **методи:** герменевтичний, порівняльного дослідження, системно-структурний та метод дедукції. Автори доходять висновку, що судову експертизу слід розглядати як одне із джерел доказів у кримінальному процесуальному праві. Фактичні дані, які отримуються в результаті проведення судової експертизи, є предметом дослідження і мають бути прирівняні до інших доказів у процесі. Судова експертиза має значний науковий авторитет і не підлягає суб'єктивному оцінюванню доказової інформації, отриманої в результаті її проведення. **Обговорення:** основні питання, які обговорюються в даній статті, – призначення і проведення криміналістичних експертиз на стадії кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство; кримінальне провадження; судова експертиза; криміналістична експертиза; судовий експерт.

Постановка проблеми та її актуальність.

Аналіз недоліків у практичній діяльності правоохоронних органів у взаємодії з експертними установами. Вирішення проблемних питань при призначенні та проведенні експертиз та експертних досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Цю проблему у своїх наукових працях досліджували такі українські вчені як: В.М. Абрамова, Т.В. Авер'янова, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, М.М. Михеєнко, Д.П. Письменний, Л.Д. Удалова, М.Г. Щербаковський.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як вказано в Конституції України «Україна як демократична держава найвищою соціальною цінністю визнає здоров'я, честь і гідність людини, її життя, недоторканність та безпеку, право-

вий захист особи від злочинних посягань на її життя і здоров'я як на найбільш важливі соціальні цінності держава забезпечує в межах національного законодавства завдяки діяльності правоохоронних органів».

Відповідно до кримінального законодавства України, в якому визначені права та обов'язки осіб на стадії досудового розслідування «слідчий, дільничний, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати

заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань».

Залучення судового експерта до кримінального провадження є процесуальною формою, під час реалізації якої у судочинстві використовуються спеціальні знання. У ст. 242 КПК України вказано, що «експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання» [1, с. 323-324].

Фактичною підставою для призначення судової експертизи є необхідність у використанні спеціальних знань – наукових, технічних та інших. Ці знання необхідно використовувати у кримінальному провадженні для розв'язання окремих питань, які виникають під час розкриття кримінальної справи. Кожна сторона кримінального процесу самостійно вирішує питання про необхідність залучення до розгляду справи судового експерта у тій чи іншій галузі знань. Але слід відмітити, що у ч. 2 ст. 242 КПК України передбачені випадки, коли судова експертиза проводиться обов'язково. Підставою проведення судової експертизи є спеціальний документ, у якому вказуються: 1) дані про особу – експерта; 2) питання, які винесені на розгляд експертизи; 3) перелік об'єктів судової експертизи. Експерт цим же документом попереджається про кримінальну відповідальність за фальсифікацію результатів судової експертизи.

У Законі України «Про судову експертизу» вказані вимоги як до особи, яка проводить судову експертизу, тобто судового експерта, до спеціальних знань, якими має володіти цей експерт, а також до можливості цього експерта дослідити саме ті обставини, які стосуються сфери знань цього експерта [2].

Таким чином можемо дійти висновку, що судову експертизу слід розглядати як певний процес, в основі якого лежать спеціальні знання, які стосуються таких галузей як наука, техніка, мистецтво, ремесло. В ході судової експертизи досліджуються та оцінюються об'єкти, явища і процеси, які можна оцінити як предмет судового розгляду.

У КПК України визначено, що «проведення експертизи – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження і якщо при цьому необхідні спеціальні знання. Така процесуальна дія за своїм змістом включає призначення експертизи, здійснення доручення на її проведення, проведення безпосередньо досліджень і підготовка висновку експертом з тих питань, які потребують спеціальних знань».

Що стосується призначення експерта, то цей процес відбувається на підставі звернення до суду сторони кримінального провадження. Також доручення щодо проведення експертизи може дати слідчий суддя чи суд. Підстава для проведення експертизи виникає тоді, коли необхідно застосувати спеціальні знання (в галузі науки, техніки та мистецтва), коли необхідно застосувати спеціальні знання в галузі іншої сфери діяльності. Особливо слід зауважити, що проведення експертизи, під час якої ставиться питання щодо з'ясування змісту правової норми, не допускається.

Слід обов'язково зазначити, що в Законі передбачений вичерпний перелік випадків, коли експертиза призначається обов'язково. Цей перелік приводиться у ч. 2 ст. 242 КПК України. Саме в цих випадках слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта:

«1) встановлення причин смерті;

2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;

3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочину, передбаченого ст. 155 КК України;

6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням».

В окремих випадках лише за ухвалою слідчого судді, суду можливе примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи.

Таким чином існує два варіанти залучення експерта до проведення експертизи: 1) за своєю ініціативою; 2) за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Навіть обов'язкова судова експертиза може проводитися за ініціативою сторони захисту на договірних умовах з експертом.

Якщо слідчий, прокурор відмовляє стороні захисту у залученні експерта, то така сторона може звернутися до слідчого судді.

У Законі визначені виключні вимоги щодо клопотання особи у такому випадку: «яка звертається з проханням до слідчого суду про залучення експерта. Так, у клопотанні повинно бути зазначено:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;

5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються:

1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

2) копії документів, які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту».

Особа, яка подала таке клопотання, має бути повідомлена про місце та час його розгляду. Але вона має право бути не присутньою при розгляді такого клопотання. Таке клопотання може бути розглянуте у її відсутність, хоча існують випадки, коли слідчий суддя визнає присутність такої особи при розгляді клопотання обов'язковою. Клопотання про залучення

експерта розглядається у строк не пізніше п'яти днів з дня надходження такого клопотання до суду. Слід враховувати, що таке клопотання розглядається слідчим суддею з урахуванням територіальної юрисдикції.

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту чи експертам або, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог ч. 2 ст. 244 КПК України, повертає його особі, яка його подала, про що виносить ухвалу [3, с. 205-210].

Окрім того, Законом передбачено, що під час розгляду клопотання слідчий суддя може за власною ініціативою викликати додатково будь-якого свідка, залучити інші будь-які матеріали, які, на його думку, можуть мати значення для задоволення клопотання.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя може винести спеціальну ухвалу, якою доручає провести експертизу конкретній експертній установі, експерту або групі експертів.

У КПК України передбачено, що слідчий суддя має право здійснити такі дії лише тоді, коли особа доведе такі факти:

«1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин».

Що стосується питань, які вносяться в доручення про проведення експертизи, слід вказати таке: слідчий суддя може за своєю ініціативою виключити із ухвали запитання, які прямо не стосуються конкретного кримінального про-

вадження, або не мають значення для судового розгляду. Таке судове рішення має бути обґрунтоване в ухвалі.

Якщо слідчий суддя задовольняє клопотання про залучення експерта, то він має право також порушити і вирішити питання про залучення додаткових зразків для експертизи (ст. 245 КПК України) [4, с. 97-102].

Закон вимагає, щоб висновок експерта, залученого слідчим суддею, був наданий особі, за клопотанням якої він був залучений.

Перелік суб'єктів, яким надається право отримати зразки для експертного дослідження, визначається у Законі. Такі зразки, як правило, отримуються тією стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи. Також, такими особами можуть бути суб'єкти, які звернулися з клопотанням до слідчого судді. Якщо ж проведення експертизи призначається судом, то суд самостійно приймає рішення про відібрання зразків для проведення експертизи.

Порядок відібрання зразків з речей і документів, а також тимчасового доступу до речей та документів, передбачені ст.ст. 160-166 КПК України.

Що стосується відбирання біологічних зразків, то цей порядок регулюється ст. 241 КПК України. Якщо ж особа добровільно відмовляється надати біологічні зразки, то слідчий суддя, суд керується нормами кримінального процесуального права, які містяться у ст.ст. 160-166 КПК України. Відбирання біологічних зразків при наявності для цього підстав може бути здійснене примусово. Висновок експерта не є остаточним, його значення залежить від рішення суду, який може надати йому позитивну оцінку, або визнати його необґрунтованим чи непереконливим. Тоді такий висновок буде судом відхилений. Тому державний обвинувач має ретельно ознайомитися із висновком експерта, проаналізувати всі факти, щоб мати можливість включити експертний висновок у свою обвинувальну промову та використати його як доказ у кримінальному процесі.

Висновки. Однією з основних проблем судової експертизи є розвиток її теоретичних основ, вдосконалення нових методик експертних

досліджень. Експертна практика має бути впроваджена на належному рівні у кримінальний процес. Аналіз практики діяльності правоохоронних органів у взаємодії з експертними установами вказує на необхідність вдосконалення нормативно-правового регулювання такої взаємодії, зокрема розробленні додаткових методичних рекомендацій, здійсненні більш тісної взаємодії зазначених суб'єктів для вирішення правильності постановки питань експертові.

На нашу думку, є всі підстави розглядати висновок судової експертизи як джерело доказів у кримінальному процесі, фактичні дані, які були предметом судової експертизи, мають підлягати дослідженню у судовому процесі як і решта інших доказів.

Література

1. Криміналістика: підручник: у 2 т. / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. Т. 1. 456 с.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

3. Експертиза у судовій практиці: наук.-практич. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

4. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посіб. / І.В. Пиріг, Г.С. Бідняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

References

1. Kryminalistyka: pidruchnyk: u 2 t. / V.Iu. Shepitko, V.A. Zhuravel, V.O. Konovalova ta in.; za red. V.Iu. Shepitka. Kharkiv: Pravo, 2019. T. 1. 456 s.

2. Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25 liut. 1994 r. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

3. Ekspertyza u sudovii praktytsi: nauk.-praktych. posib. / za zah. red. V.H. Honcharenka. 2-he vyd., pererob. i dopov. Kyiv: Yurinkom Inter, 2010. 400 s.

4. Vykorystannia spetsialnykh znan na dosudovomu rozsliduvanni: navch. posib. / I.V. Pyrih, H.S. Bidniak. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2019. 140 s.

Sofia Lykhova, Roman Romanenko

THE ROLE OF THE FORENSIC EXPERT DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: sofia.lykhova@gmail.com, roman.romanenko@npp.nau.edu.ua

The purpose determination of the main issues when engaging an expert at the stage of pre-trial investigation, appointment of forensic examinations and organizational aspects that affect the quality of conducting examinations and expert studies appointed in criminal proceedings. **Methods:** the research was conducted using the methods of analysis, systematization, comparison and deduction. **Results:** forensic examination is one of the procedural sources of evidence, and the factual data taken from it are subject to investigation in the same way as the rest of the evidence obtained by other means. However, forensic examination is distinguished by its high scientific authority and, as a general rule, should exclude the subjectivity of evidentiary information obtained as a result of its conduct. **Discussion:** considered legal issues related to the appointment and conduct of forensic (judicial) examinations in criminal proceedings. Peculiarities of involvement of an expert at the stage of pre-trial investigation are studied. Ukraine, as a democratic state, recognizes health, honor and dignity of a person, his life, inviolability and security as the highest social value (Article 3 of the Constitution of Ukraine). Legal protection of a person against criminal encroachments on his life and health as the most important social values is provided by the state within the limits of national legislation thanks to the activities of law enforcement agencies. The investigator, inquirer, prosecutor shall immediately, but no later than 24 hours after submitting an application, notification of a committed criminal offense or after independently discovering from any source circumstances that may indicate the commission of a criminal offense, enter relevant information into the Unified Register of pre-trial investigations, start the investigation and, 24 hours after entering such information, provide the applicant with an extract from the Unified Register of Pre-trial Investigations. Involvement of a forensic expert in criminal proceedings is a procedural form of using special knowledge in judicial proceedings. According to Art. 242 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the examination is conducted by an expert at the request of a party to criminal proceedings or by order of an investigating judge or court, if special knowledge is required to clarify the circumstances relevant to criminal proceedings.

Key words: criminal procedural legislation; criminal proceedings; forensic examination; forensic expert.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2023